Factsheet 11 – Medicatie, polyfarmacie & psychofarmaca

Cijfers over 2019, 2018 en 2017 uit het landelijk Register Dementiezorg en Ondersteuning

COLOFON

Factsheet 11 – Medicatie, polyfarmacie & psychofarmaca
Cijfers over 2019, 2018 en 2017 uit het landelijke Register Dementiezorg en Ondersteuning

AUTEURS
Iris van der Heide, Nivel
Anke de Veer, Nivel
Robert Verheij, Nivel
Anneke Francke, Nivel

ADVISEURS
Marco Blom, Alzheimer Nederland
Julie Meerveld, Alzheimer Nederland
Karlijn Kwint, Vilans
Aloys Kersten, ministerie van VWS
Valentin Neevel, ministerie van VWS

Dit is factsheet 11 van het Register Dementiezorg en Ondersteuning. Het vormt een actualisatie van factsheet 5.

© Juli 2021 Nivel, Postbus 1568, 3500 BN UTRECHT

INLEIDING

Bij mensen met dementie moet zorgvuldig omgegaan worden met het gebruik van medicatie. Gebruik van meerdere medicijnen tegelijkertijd kan gepaard gaan met negatieve effecten. Mensen met dementie zijn gevoelig voor deze negatieve effecten. Eveneens wordt in verschillende richtlijnen aangegeven dat terughoudendheid geboden is bij het gebruik van psychofarmaca bij mensen met dementie (bijv. Richtlijn probleemgedrag bij mensen met dementie, Verenso).

DOEL VAN DEZE FACTSHEET

Het geven van informatie over medicatieverstrekkingen onder mensen met dementie die heel 2019 thuis woonden. Verder wordt aanvullende informatie gegeven over de verstrekking van psychofarmaca en over polyfarmacie. De factsheet geeft landelijke informatie en informatie over zorgkantoorregio's. De informatie is gebaseerd op gegevens uit het Register Dementiezorg en Ondersteuning.

Meer informatie over het doel en de inhoud van het Register?
Zie: https://www.dementiezorgvoorelkaar.nl/register/

OVER WELKE MENSEN MET DEMENTIE BEVAT HET REGISTER GEGEVENS?

Volgens schattingen wonen er 290.000 mensen met dementie in Nederland, waarvan er ruim 100.000 nog geen diagnose hebben (*cijfers Alzheimer Nederland*).

Het Register bevat voor 2019 gegevens over **183.334** mensen met dementie.

De gegevens uit het Register komen uit bestaande gegevensbestanden. Een uitgebreide toelichting op de gebruikte gegevensbestanden wordt gegeven in Factsheet 7.

LEESWIJZER

Deze factsheet gaat over medicatieverstrekkingen aan mensen met dementie in 2019 die dat hele jaar thuis hebben gewoond en van wie gegevens beschikbaar zijn vanuit het Register Dementiezorg en Ondersteuning. We vergelijken gegevens uit 2019 met gegevens uit 2018 en 2017 en, mits beschikbaar, met gegevens over medicatieverstrekkingen onder de algemene bevolking. De volgende thema's komen in deze factsheet aan bod.

1. Medicatie, polyfarmacie en psychofarmaca - Landelijke cijfers

- Kenmerken van mensen met dementie die heel 2019 thuis woonden
- Percentage thuiswonende mensen met dementie dat medicatie voorgeschreven kreeg
- Gemiddelde aantal medicijnen onder thuiswonende mensen met dementie
- Polyfarmacie onder thuiswonende mensen met dementie
- Polyfarmacie naar leeftijdsgroep
- Meest verstrekte medicatie aan thuiswonende mensen met dementie
- Percentage thuiswonende mensen met dementie dat psychofarmaca voorgeschreven kreeg

2. Medicatie, polyfarmacie en psychofarmaca - Cijfers over zorgkantoorregio's

- Percentage thuiswonende mensen met dementie dat medicatie voorgeschreven kreeg
- Gemiddelde aantal medicijnen onder thuiswonende mensen met dementie
- Polyfarmacie onder thuiswonende mensen met dementie
- Percentage thuiswonende mensen met dementie dat psychofarmaca voorgeschreven kreeg
- Samenvatting regionale verschillen

3. Verantwoording

1. Medicatieverstrekkingen, polyfarmacie en psychofarmaca
Landelijke cijfers

KENMERKEN MENSEN MET DEMENTIE DIE HEEL 2019 THUIS WOONDEN

Over wie gaat deze factsheet?

- Het Register bevat voor 2019 informatie over 183.334 mensen met dementie.
- Deze factsheet gaat alleen over die mensen met dementie die heel 2019 thuis hebben gewoond. Dat waren in 2019 **85.097** mensen (**46 procent** van het totaal aantal mensen over wie het Register gegevens bevat).
- Deze factsheet geeft geen informatie over mensen die in 2019 in een verpleeghuis of andere zorginstelling hebben gewoond.

Tabel 1. Kenmerken mensen met dementie die heel 2019 thuis woonden (n=85.097)

Vrouw	57 %
Gemiddelde leeftijd	78 jaar
Leeftijd in categorieën:	
40 tot 64	10,3%
65 tot 74	19,5%
75 tot 84	40,2%
85 of ouder	29,9%

PERCENTAGE THUISWONENDE MENSEN MET DEMENTIE DAT MEDICATIE VOORGESCHREVEN KREEG

85% van de thuiswonende mensen met dementie kreeg ten minste één medicijn verstrekt.* In 2018 was dit 86% en in 2017 83%. Het aandeel thuiswonende mensen met dementie dat minimaal één soort medicatie verstrekt kreeg was in 2019 net als in de voorgaande twee jaren het hoogst onder jongere mensen met dementie:

40 - 64 jaar | **90%** kreeg medicatie verstrekt (in 2018 was dit 90% en in 2017 90%)
65 - 74 jaar | **89%** kreeg medicatie verstrekt (in 2018 was dit 91% en in 2017 89%)
75 – 84 jaar | **86%** kreeg medicatie verstrekt (in 2018 was dit 87% en in 2017 84%)
85-plussers | **80%** kreeg medicatie verstrekt (in 2018 was dit 79% en in 2017 74%)

* Gekeken is naar medicatie op ATC3 niveau, ofwel de farmacologische groepering van middelen die, ongeacht mogelijke verschillende chemische structuren, hetzelfde farmacologische doel hebben. Bijvoorbeeld, alle middelen binnen de ATC3-code N06 horen bij de groepering 'psychoanaleptica'.

In de algemene bevolking kreeg in 2019 onder de 40-64 jarigen 71% medicatie voorgeschreven, minder dan de 40-64 jarigen met dementie(90%). Onder 65-74 jarigen was dit 87%, onder 75-84 jarigen 92% en onder 85 plussers 87% (bron: CBS opendata, voorlopige cijfers).

GEMIDDELDE AANTAL SOORTEN MEDICATIE ONDER THUISWONENDE MENSEN MET DEMENTIE

Figuur 1. Gemiddelde aantal medicijnen (op ATC3 niveau) voor alle thuiswonende mensen met dementie en per leeftijdsgroep in 2019, 2018 en 2017

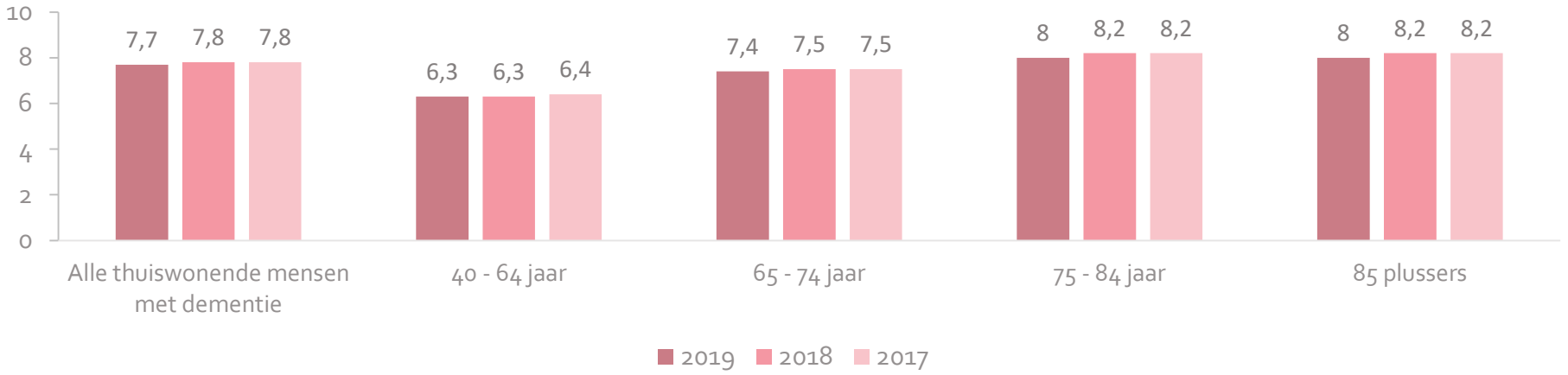

Figuur 1 laat zien dat oudere thuiswonende mensen met dementie in alle jaren gemiddeld meer soorten medicatie verstrekt kregen dan jongere thuiswonende mensen met dementie.

POLYFARMACIE ONDER THUISWONENDE MENSEN MET DEMENTIE

Definitie van polyfarmacie

Polyfarmacie is ten behoeve van deze factsheet gedefinieerd als de verstrekking van medicatie uit 5 of meer farmacologische groeperingen (ATC_3 niveau). De beschikbare data liet het niet toe om te identificeren of iemand medicatie chronisch ontving. Zie hier voor verdere uitleg.

Figuur 2 laat zien dat in 2019 polyfarmacie voorkwam onder het merendeel (63%) van de thuiswonende mensen met dementie. In 2018 gold dit voor 64% en in 2017 voor 61%.

Polyfarmacie bij 65 plussers algemene bevolking

In 2019 was bij 34% van de 65-plussers in de algemene bevolking sprake van polyfarmacie. Dat is dus een lager percentage dan onder thuiswonende mensen met dementie (zie Figuur 3).
Bron: Staatvenz

Figuur 2. Polyfarmacie* onder mensen met dementie die heel 2019 thuis woonden

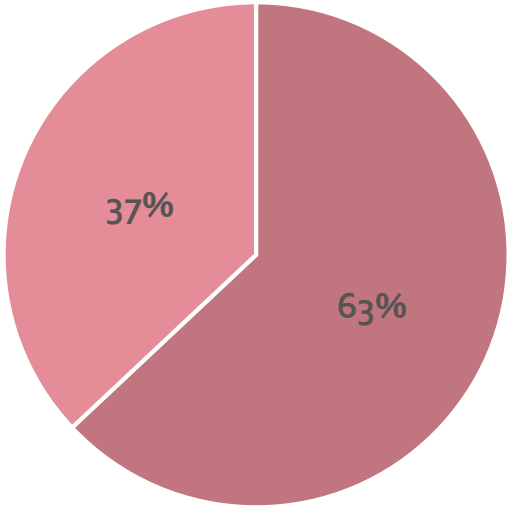

* Anti-infectiemiddelen en lokale antibiotica zijn buiten beschouwing gelaten

POLYFARMACIE NAAR LEEFTIJDSGROEP

Figuur 3. Percentage mensen met polyfarmacie onder de populatie thuiswonende mensen met dementie naar leeftijdscategorie

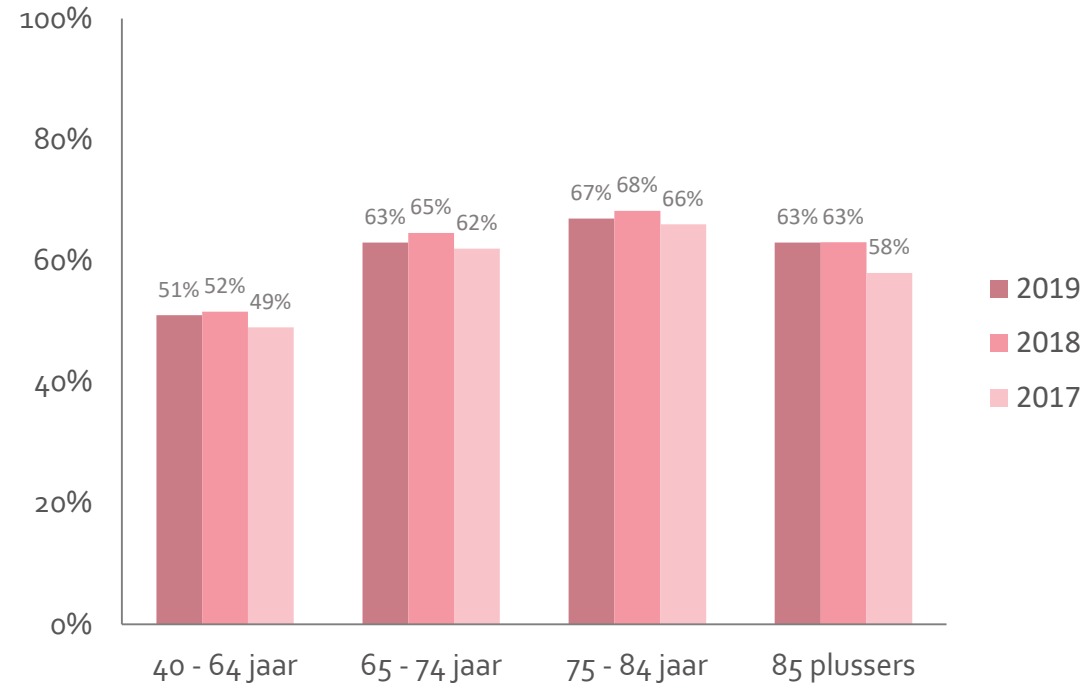

Algemene bevolking

Onder de algemene bevolking komt polyfarmacie het meest voor in de hoge leeftijdsgroepen. In de groep 75 plussers uit de algemene bevolking zijn er bijna twee keer zoveel mensen met polyfarmacie (47%) in vergelijking met 65 tot 74 jarigen uit de algemene bevolking (26%). Bron: Staatvenz

Figuur 3 laat zien dat in 2019 en 2018 polyfarmacie is toegenomen onder 85 plussers ten opzichte van 2017. Voor de andere leeftijdsgroepen zien we een iets gelijkmatiger beeld over de jaren heen.

MEEST VERSTREKTE MEDICATIE AAN THUISWONENDE MENSEN MET DEMENTIE

Tabel 2. Top 10 verstrekte medicatie aan thuiswonende mensen met dementie in 2019

	Medicatie (ATC3 niveau)
1	Antitrombose medicatie (B01)
2	Middelen voor zuur gerelateerde ziekten (A02)
3	Antibacteriële middelen voor systemisch gebruik (J01)
4	Cholesterolverlagers (C10)
5	Bloeddruk regulerende middelen (C09)
6	Psychoanaleptica (N06)
7	Bètablokkers (C07)
8	Vitaminen (A11)
9	Medicatie voor constipatie (A06)
10	Urine afdrijvende middelen (Diuretica) (C03)

Algemene bevolking
De top 10 bevat in 2019 dezelfde medicatie als in 2018 en 2017. Daarnaast is deze vergelijkbaar met de meest gebruikte medicatie door 65-plussers uit de algemene bevolking. Alleen psychoanaleptica (middelen die stimulerend werken op het zenuwstelsel zoals antidepressiva en anti-dementiemedicatie) en vitaminen komen bij de algemene bevolking niet in de top 10 voor. CBS Statline (voorlopige cijfers)

PSYCHOFARMACAVERSTREKKING ONDER THUISWONENDE MENSEN MET DEMENTIE

40% van de mensen met dementie die heel 2019 thuis woonden, kreeg één of meerdere van onderstaande typen psychofarmaca verstrekt (ten opzichte van 44% in 2018 en 45% in 2017).

Figuur 4 toont de percentages voor verschillende soorten psychofarmaca. Op anti-dementie medicatie na, zijn deze percentages vergelijkbaar met de percentages in 2018 (achtereenvolgens 17%, 7%, 6%, 15% en 19%) en 2017 (17%, 6%, 6%, 15% en 22%).

Thuiswonende mensen met dementie krijgen vaker antidepressiva voorgeschreven (17%) dan 65- en 80-plussers uit de algemene bevolking (10% en 12%).

Van anti-dementie medicatie weten we dat er vanaf 2016 een dalende trend zichtbaar is in het aantal voorgeschreven anti-dementie medicatie (ATC-code N06D), zie GIPdatabank. Op pagina 22 wordt dit nader toegelicht.

Figuur 4. Percentage personen dat verschillende psychofarmaca verstrekt kreeg (percentage van de totale groep)

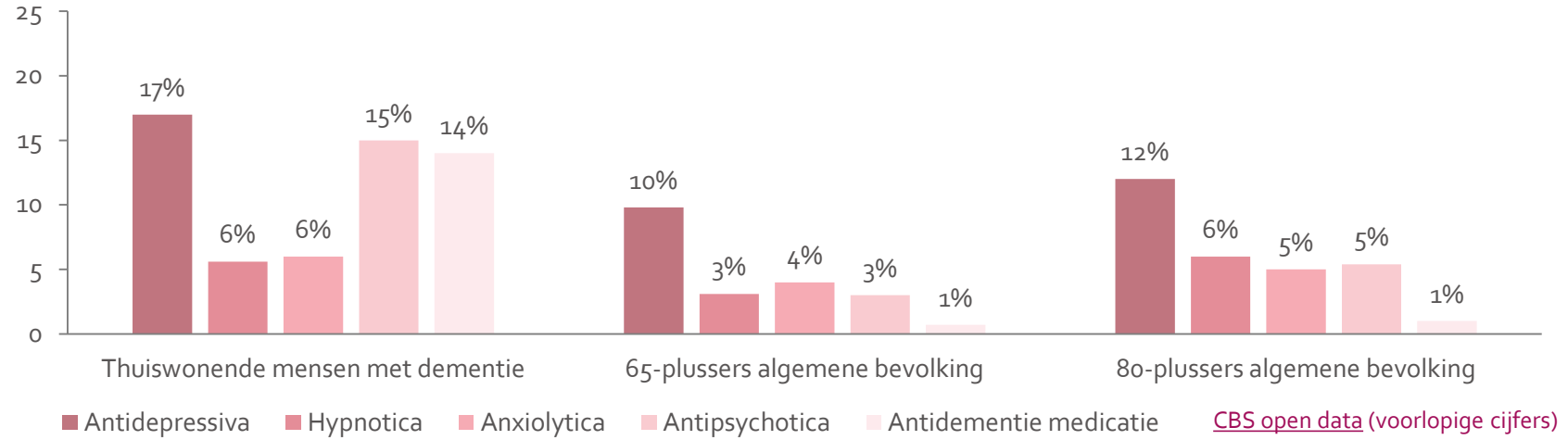

CBS open data (voorlopige cijfers)

2. Medicatieverstrekkingen, polyfarmacie en psychofarmaca
Cijfers over zorgkantoorregio's

PERCENTAGE THUISWONENDE MENSEN MET DEMENTIE DAT MEDICATIE VOORGESCHREVEN KREEG - 2019

Figuur 5. Per regio het percentage mensen met dementie dat in 2019 medicatie voorgeschreven kreeg en gedurende dat hele jaar thuis woonde.

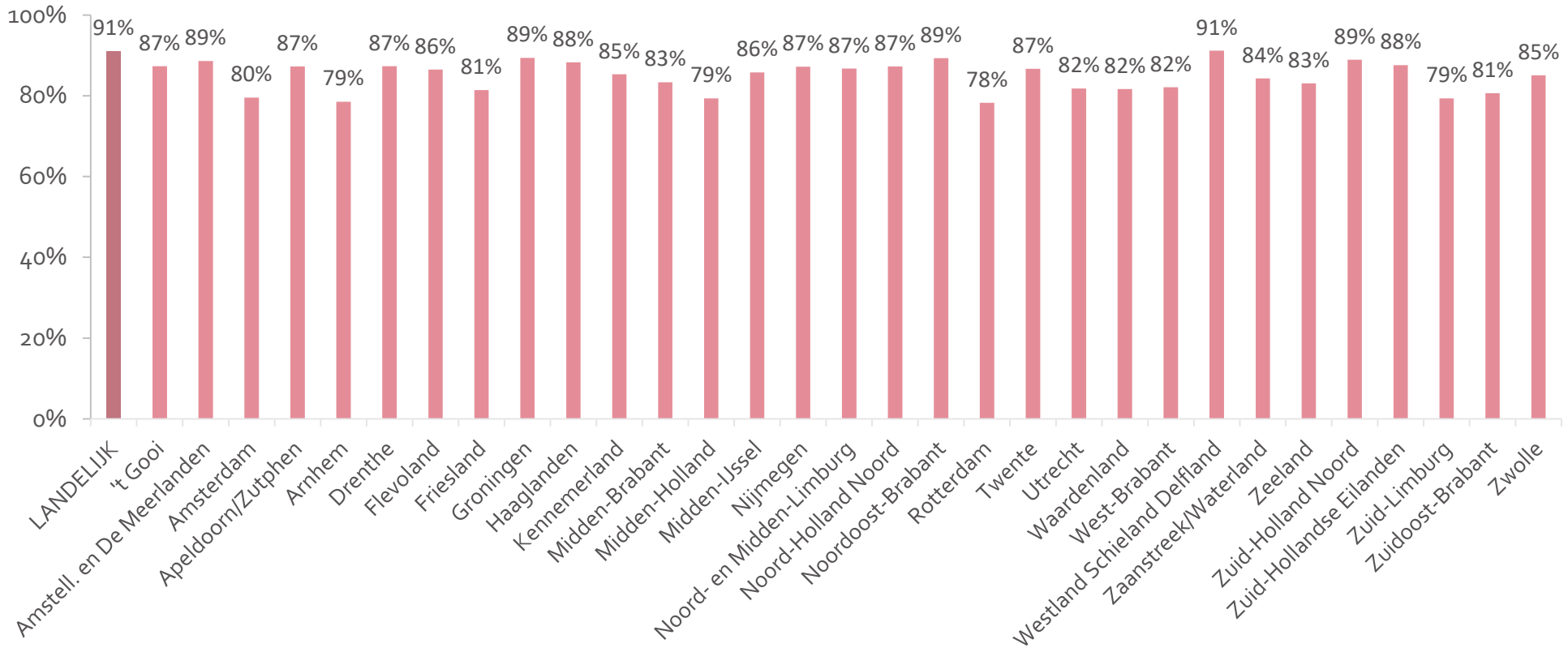

GEMIDDELDE AANTAL MEDICIJNEN ONDER THUISWONENDE MENSEN MET DEMENTIE - 2019

Weinig variatie in aantal medicijnen

Er was in 2019 weinig regionale variatie in het gemiddelde aantal medicijnen (ATC3) dat thuiswonende mensen met dementie verstrekt kregen. Dit gemiddelde lag, net als in 2018 en 2017, tussen de 7 en 8 soorten medicatie.

POLYFARMACIE ONDER THUISWONENDE MENSEN MET DEMENTIE - 2019

Figuur 6. Per regio het percentage mensen met dementie dat in 2019 vijf of meer soorten medicatie voorgeschreven kreeg en gedurende dat hele jaar thuis woonde.

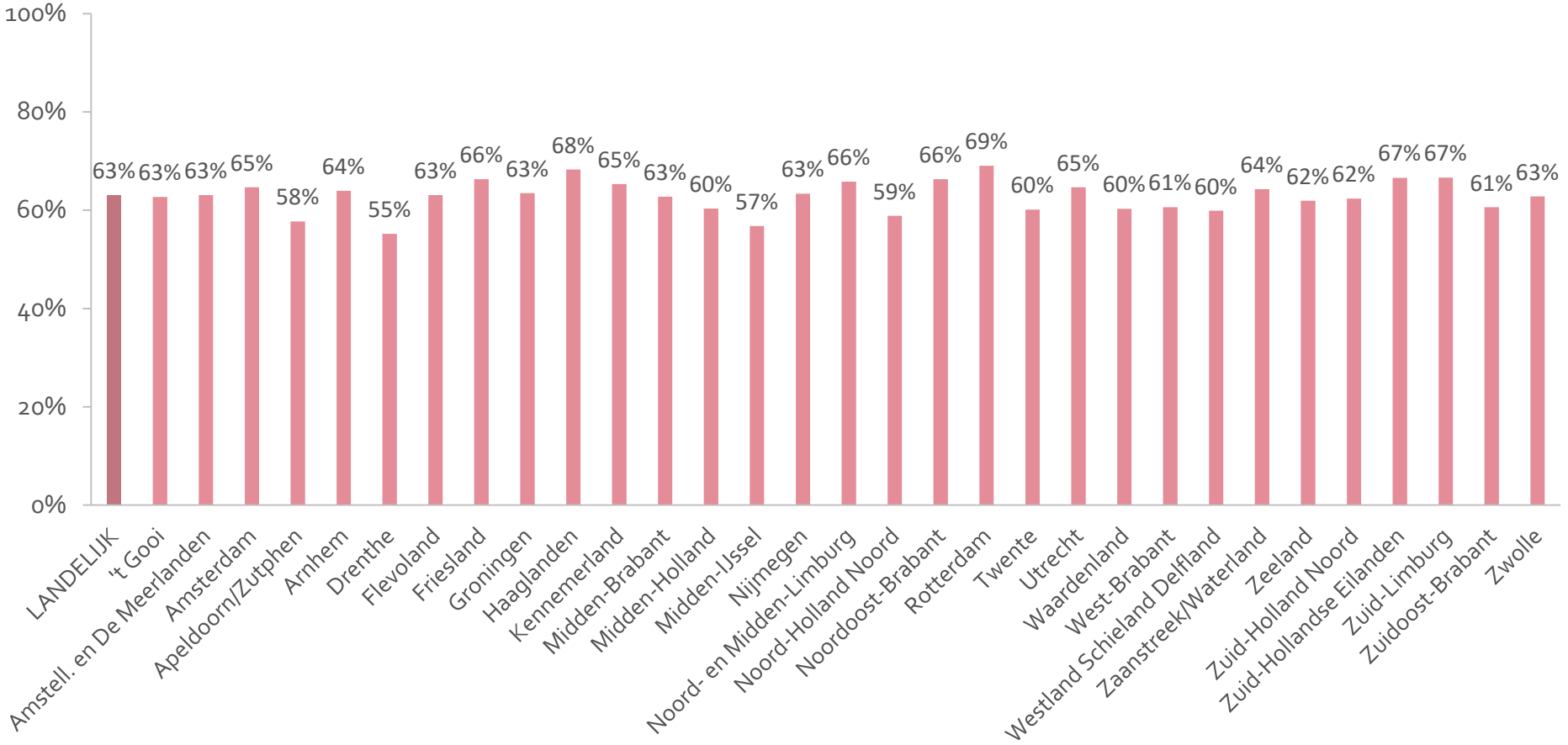

PSYCHOFARMACAVERSTREKKING ONDER THUISWONENDE MENSEN MET DEMENTIE - 2019

Figuur 7. Per regio het percentage mensen met dementie dat in 2019 ten minste één soort psychofarmaca voorgeschreven kreeg en gedurende dat hele jaar thuis woonde.

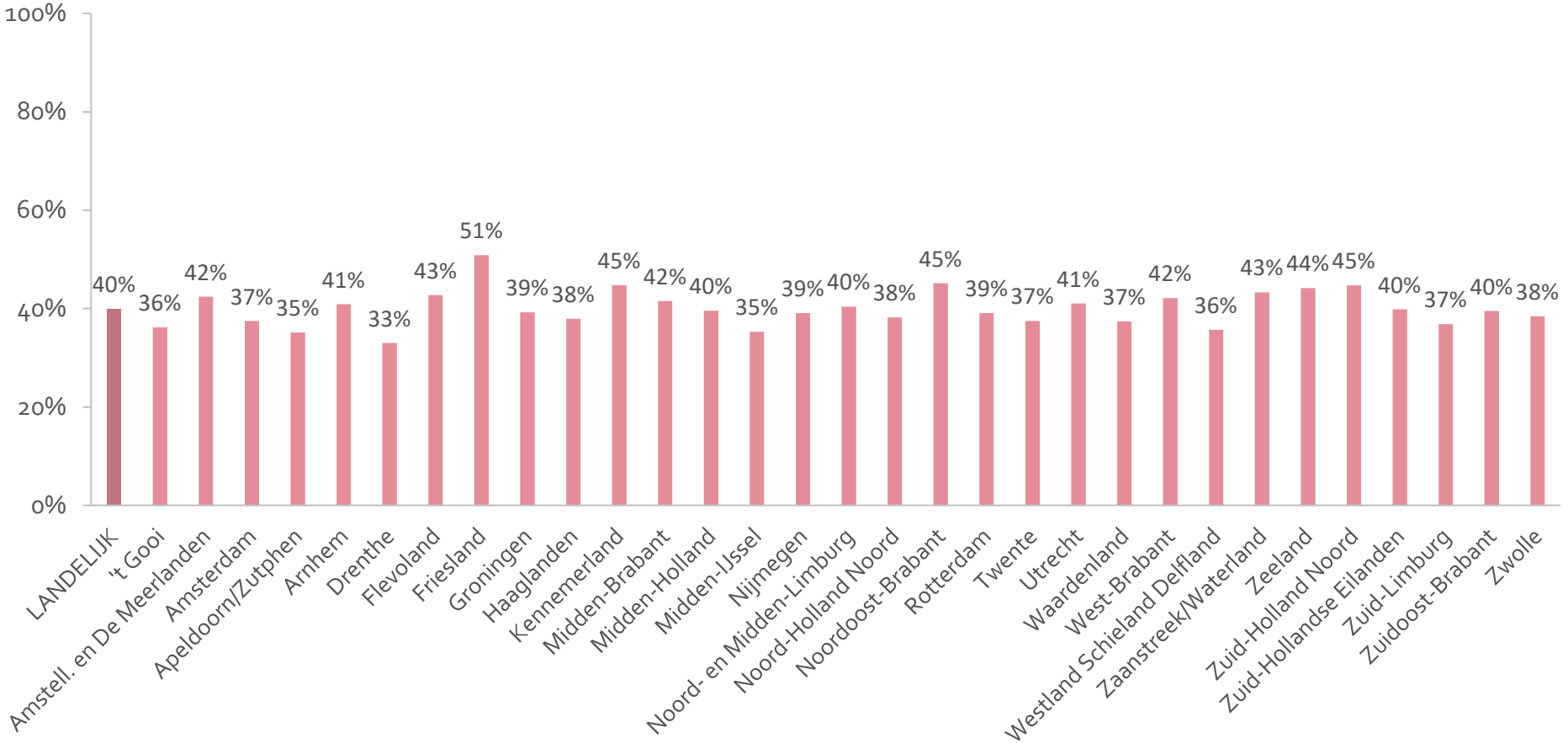

SOORT PSYCHOFARMACAVERSTREKKINGEN ONDER THUISWONENDE MENSEN MET DEMENTIE - 2019

Onderstaande tabel laat de regionale variatie zien in de verstrekking van verschillende soorten psychofarmaca (op ATC4 niveau). Opvallend zijn de regionale verschillen in anti-dementie medicatie (8-28%).

Tabel 3. Regionale variatie in psychofarmacaverstrekkingen aan thuiswonende mensen met dementie in 2019.

Type medicatie	Percentage mensen aan wie psychofarmaca verstrekt werd
Antidepressiva	13 – 21% (in 2018 13 – 20%; in 2017 13 – 20%)
Anxiolytica	5 – 9% (in 2018 5 – 9%; in 2017 4 – 10%)
Anti-dementie medicatie	8 – 28% (in 2018 11 – 35%; in 2017 11 – 36%)
Hypnotica	4 – 9% (in 2018 5 – 9%; in 2017 4 – 9%)
Antipsychotica	12 – 19% (in 2018 12 – 20%; in 2017 12 – 18%)

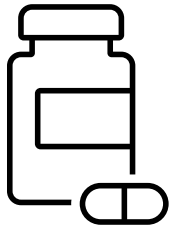

SAMENVATTING REGIONALE VERSCHILLEN

- Er is in 2019 net als in 2018 en 2017 **weinig regionale variatie in het gemiddelde aantal medicijnen** dat thuiswonende mensen met dementie verstrekt kregen.

- Het percentage mensen met dementie dat in 2019 **medicatie voorgeschreven** heeft gekregen, **varieert wel regionaal** tussen de 78 en 91 procent. In 2017 was een grotere regionale variatie te zien van 72 tot 90 procent.

- Daarnaast is in 2019 net als in 2018 en 2017 **variatie** te zien in het percentage thuiswonende mensen met dementie waarbij sprake is van **polyfarmacie**. De variatie is in 2019 tussen de 55 en 69 procent en daarmee minder groot dan in 2017, toen de regionale variatie tussen de 50 en 68 procent lag.

- In 2019 zien we net als in 2018 en 2017 **relatief veel regionale variatie in het percentage mensen dat ten minste één soort psychofarmaca verstrekt kreeg**. In 2019 varieerde dit percentage tussen de 33 en 51 procent ten opzichte van 34 en 56 procent in 2017. Deze variatie is toe te schrijven aan de relatief grote regionale variatie in het aandeel mensen dat **anti-dementie medicatie** verstrekt kreeg die varieerde tussen 8 en 28 procent.

3. Verantwoording

1. Op welk gegevensbestand is de informatie over medicatieverstrekkingen gebaseerd?

Alle informatie in deze factsheet over medicijnverstrekkingen is gebaseerd op het bestand Medicatietab van het CBS (zie hier de catalogus). Het bestand bevat gegevens over alle geneesmiddelenverstrekkingen die vergoed worden vanuit de basisverzekering gezondheidszorg aan personen ingeschreven in de Basisregistratie Personen (BRP). Dit bestand bevat geen gegevens over verstrekkingen die tijdens ziekenhuisopnamen gedaan worden en verstrekkingen die in verpleeghuizen gedaan worden. WEL bevat het gegevens over verstrekkingen door poliklinische ziekenhuisapotheken en verstrekkingen aan personen in verzorgingshuizen. De gegevens zijn afkomstig van Zorginstituut Nederland.

In het gebruikte CBS bestand worden geneesmiddelenverstrekkingen voor personen op ATC4 niveau weergegeven. ATC staat voor Anatomisch, Therapeutisch, Chemisch. De eerste positie van de ATC-code is een letter die staat voor de anatomische hoofdgroep (bijv. N staat voor middelen die inwerken op het zenuwstelsel). De combinatie van deze letter met de cijfers van positie twee en drie geeft de code voor de therapeutische subgroep (bijv. N06 staat voor Psychoanaleptica). De letter op de 4e positie staat voor de farmacologische subgroep (Bijv. N06D staat voor anti-dementiemedicatie). Voor meer informatie over het classificatiesysteem klik hier.

Vanaf 2016 is een dalende trend zichtbaar in het aantal voorgeschreven anti-dementie medicatie (ATC-code N06D), zie GIPdatabank. Experts op het gebied farmacotherapie geven aan dat het aannemelijk is dat deze daling enerzijds samenhangt met het feit dat het kruidenmiddel ginko biloba, dat onder de code N06D werd geregistreerd, niet langer wordt vergoed en daarnaast dat er de afgelopen jaren meer terughoudendheid is ontstaan in het voorschrijven van anti-dementie medicatie onder huisartsen en bij geheugenpoli's.

2. Hoe zijn de verschillende onderzoeksvragen beantwoord?

Medicatieverstrekkingen algemeen

Voor het analyseren van gegevens over medicatieverstrekkingen is medicatie gedefinieerd op het niveau van de therapeutische hoofdgroep (ATC3 niveau).

Polyfarmacie

Polyfarmacie is gedefinieerd als de verstrekking van medicatie uit 5 of meer farmacologische groeperingen (ATC3 niveau). De beschikbare data lieten het niet toe om te identificeren of iemand de verstrekte medicatie chronisch gebruikte (> 3 voorschriften in het afgelopen jaar of een voorschrift met een gebruiksduur ≥ 90 dagen in een jaar). Wel zijn verstrekkingen van medicatie uit de J-groep (anti-infectiemiddelen voor systemisch gebruik) en van lokale antibiotica buiten beschouwing gelaten, omdat deze verstrekkingen niet chronisch gebruikt worden.

Psychofarmaca

Voor deze analyses is specifiek gekeken naar een vijftal psychofarmaca op ATC4 niveau.

3. Waarom wordt er alleen informatie gegeven over mensen met dementie die het hele jaar thuis wonen?

Het gegevensbestand dat we hebben gebruikt om te kijken naar medicatieverstrekkingen bevat GEEN informatie over verstrekkingen die in het verpleeghuis gedaan worden. Van de mensen met dementie die in 2019 (tijdelijk) in een verpleeghuis of andere zorginstelling woonden, hebben we geen of onvolledige gegevens over medicatieverstrekkingen. We kunnen daarom alleen betrouwbare informatie geven over medicatieverstrekkingen voor mensen die heel 2019 thuis woonden.

4. Waar komt de informatie over de algemene bevolking vandaan die gebruikt is om te vergelijken?

Om de informatie over medicatieverstrekkingen bij mensen met dementie in perspectief te plaatsen wordt soms informatie gegeven over de algemene bevolking (inclusief mensen met dementie). Hiervoor is gebruik gemaakt van cijfers uit CBS Statline van het jaar 2019 en van cijfers van de Staat van Volksgezondheid en Zorg. Wanneer van toepassing, is de link naar de betreffende data toegevoegd.

NIVEL
Kennis voor betere zorg